

FĂRȘANCUL ÎN BANATUL MONTAN – PRIVIRE DE ANSAMBLU

Ioana-Alexandra MUREȘAN¹

imuresan@temco.ro

ABSTRACT: This paper is about a cultural custom in the mountain part of the region Banat in Romania. It is happening in the sixth week before the Ester Holiday, when Christians enter in Lent. It is a cathartic practice that makes people enter with a pure sole in to the Easter Holyday, it makes them get rid of all the repressions and bad thought that they has gathered during the year, so almost everything is permitted, jokes, pranks and funny situations.

The practice symbolize the human life, it starts with the celebration of life, the wedding and ends with the sorrow of it's finish, the death, but everything is being satirized thru the help of the masks that are in many kind like the old, the scary, the funny, or the new inspired from the today's mass media.

KEYWORDS: cathartic, mask, custom, practice, pranks, human life

În Banatul de Munte are loc în fiecare an la Lăsata Secului, cu șase săptămâni înainte de intrarea în Postul Paștelui, obiceiul numit *Fărșang*, *Fășang*, *Fărșanc* sau *Fășanc*, depinde de satul unde are loc obiceiul.

Etimologia numelui vine din limba germană și înseamnă mască.

Obiceiul începe în duminica precedentă de Lăsatul Secului, și ține trei zile în mod normal, dar are o mobilitate ridicată, fapt ce se datorează persoanelor care îl organizează și situației materiale a satului din acel an. În unele sate, în urmatoarea duminică se organizează *Fărșancul mic*, al copiilor.

Prin ironie, satiră, parodie se scot la iveală relele, neplăcerile, necazurile făcute de semeni, transformând sarbatoarea într-un ceremonial cathartic, astfel oamenii vor putea intra cu sufletul curat în post după ce se descarcă de toate refulările anului precedent. Aceasta însemnând, de asemenea, creea unor situații prin care ei să se poată descărca de orice îi împiedică să aibă o conștiință împăcată. La această sărbătoare totul este permis, se pot fura porți, arunca cu zăpadă în oamenii, lega oamenii cu lanțuri și alte trăznăi care le gândesc feciorii din ceată.

1 Profesor, membru colaborator al Filialei CRIFST – Cluj-Napoca.

Fărșancul este format dintr-o ceată de feciori, dar din interviuri am putut stabili că participă și fete, mai ales cele tinere.

Fig. nr.1 – „Chip”

De asemenea, *Fărșancul* este un spectacol, un carnaval al costumelor și măștilor. Există mai multe tipuri de măști (măștile simple cu pânză pe față, care sunt în majoritatea satelor din Banatul Montan, reprezentând moși, babe, mirese; măști mai elaborate, diferite de la sat la sat prin tipul de colorit; vechile tipuri de măști din piei de animale și noile măști reprezentând personaje din mass-media contemporană), iar unele vor fi descrise cu mai multe detalii în cele ce urmează.

Sărbătoarea are în componență mai multe elemente ale existenței omului, cum sunt ritualurile prin care el trece prin viață, nunta și înmormântarea. Acestea trebuie să fie performate în mod normal la fiecare *Fărșanc*, dar, cum menționam mai sus, sărbătoarea suferă anumite schimbări.

În prima zi a obiceiului se organizează „nunta” *Fărșancului*, care are în componență cortegiul nunții: mirii, nașul – nașa; cumnații, nuntașii, precum și alți participanți.

Cortegiul mascașilor se deplasează prin tot satul cu muzica după el, pentru a chema sătenii la nuntă. Prin această preumblare prin sat, ei le fac versuri ironice inspirate din ceea ce aceștia au făcut în decursul anului; dacă sunt acasă și nu îi primesc sau dacă nu sunt acasă, le fură porțile și le ascund.

Fig. nr. 2 – Diferite tipuri de măști

Mai demult dansul mirilor se realiza într-un loc special amenajat, în aer liber, sau într-un local, de către unul dintre participanți purtând masca unui preot (ajutor de cantor, diacon). Simbolic se servea masa, se cinsteau, după care cel desemnat anunța darurile. Exprimate în cuvinte plastice, ele evidențiau ceea ce le-ar fi necesar noilor căsătoriți (exemplu: nașii dăruiesc mirilor 100 gălbiori și un ghem cu ață, făcându-se aluzie la faptul că mireasa nu fusese castă; se mai primea în dar o funie de cânepă pentru mireasă și o vacă cu lapte pentru mire – semn că mirele era cam tânăr etc).

Un mascat sau o papusă (care poate fi făcută din paie, de aproape statura unui om normal) joacă rolul mortului. Acesta este așezat într-o ladă sau într-un coșciug ce poate fi luată/luat de la orice om bătrân care dorește să îl împrumute. Lada este pusă într-un car sau într-o căruță. Cortegiul (de data asta mai grav, mai sobru) se constituie din: tineri mascați în față, ducând crucifixuri și steaguri (unele chiar bisericesti), apoi preotul, preoții și apropiați ai acestora (inclusiv corul); după ei urmează carul cu mortul și pe lături – bocitoarele. În spatele carului sunt măștile reprezentând rudele (soțul sau soția), copiii, nepoții, prietenii defunctului/ei etc .

Ca la o înmormantare reală, pe traseu se fac opriri, când preotul citește dintr-un fel de Biblie fraze ce-l satirizează pe decedat și, în predicile sale, satirizează pe cei care fac opriri dese – pentru bani și pomeniri pentru mort. Preotul folosește, în cădelniță, în loc de tămâie, ardei iute, care arzând pe jar împrastie un aer de nesuportat și un fum iute. Textele “bocitoarelor” satirizează mai ales faptele celor rămași în viață, cum ar fi soțul/soția, vaduvul/vaduva, tinerii, etc. În acest context, e simptomatică

prezența, la balul *Fărșancului*, a *Horei de Pomană*, care este dată (platită) de persoanele care au avut anul trecut un mort în familie. La aceasta horă se întinde o pătură sau un prosop mai mare pe care sunt asezate prinoase pentru sufletul mortului. Hora este condusă de cel care a plătit-o și acesta trebuie să calce primul pe pătura sau prosopul respectiv.

La sfârșit, *Fărșancul* este îngropat, ars sau dat pe apă; la Sasca Română, acesta a fost furat pentru a fi refolosit în anul următor. După înmormântare începe ultimul *Bal al Fărșancului* din cadrul riuului.

Acest obicei carnavalesc, prin care se realizează o descatușare totală, în care orice comportament abolit peste an devine permis, devine posibil prin folosirea măștilor. Măștile creează sentimentul de abandonare pentru scurtă durată a propriei identități și asumarea unei identități prin care persoana care o asumă se poate manifesta liber.

În timpul *Fărșancului*, măștile se pot schimba de la persoană la persoană pentru a împiedica recunoașterea celui ce se ascunde sub ele. Fiecare participant are în mod normal mai multe tipuri de măști. În general, măștile sunt realizate din hainele vechi ale personajelor, ce sunt ținute peste ani, dar și din haine împrumutate de la diferite alte persoane din sat. Unele măști sunt foarte vechi, lăsate moștenire de generații, iar altele sunt create special pentru acest eveniment, unele devenind, în timp, un fel de mască identitară a satului.

O primă mască este numită „*Chip*” și este compusă dintr-un tip de salopetă din material intens colorat și acoperit cu nenumarate franjuri, completat de o pălărie gen cilindru din același material, iar pe față au o pânză găurită în jurul ochilor și a buzelor.

Fig. nr. 3 – Mască de copil

Un al doilea tip de mască este cea făcută din costume tradiționale bănățene la care se adaugă doar o panză pe față și un batic; acestea fac parte din categoria celor ce se transmit de la o generație la alta.

În aceeași categorie intră și niște măști din blănuri de animale, în unele sate numite și urși, dar aici sunt adaptate la societatea cotidiană, fața fiindu-le acoperită cu niște măști cumpărate din magazin, cu aspect de diavoli sau demoni.

Mireasa este una din măștile nelpsite la *Fărșang*, dar cu față de demon, față foarte populară în acest an. Mireasa a avut pe post de cavaler în loc de mire tot un soi de demon cu glugă și desagă. Acest personaj ar putea fi numit și *mască fantomă*, mai ales că apare când nu te aștepti.

Masca nemțească sau îmbrăcată în haine nemțești, adică cele de duminică (costum), este cea mai simplă la prima vedere, deoarece este compusă dintr-o față acoperită cu pânză și un costum bărbătesc. Piesele care compun acest costum, variază de la caz la caz, în funcție de personajul pe care îl interpretează.

Masca de la salubritate este formată dintr-o salopetă portocalie luată chiar de la serviciul de salubritate și cu o pânză pe față.

Masca de doctor se compune, în principal, dintr-o față colorată strident, dintr-un halat, posibil chiar și de baie și din unele accesorii – genți – similare celor de prim ajutor.

Ultimele măști pe care le voi prezenta foarte succint, sunt *măștile copiilor*; acestea sunt reproduceri în miniatură după măștile adulților dar au fața de obicei cu o coloratură adecvată vârstei sau un personaj gen Mickey Mouse. Copiii care le poartă sunt în marea lor majoritate echipați cu sticle goale, pe care nu ezită să le folosească ori de câte ori se simt amenințați de șicanele glumețe ale adulților.